

Kowalewski, Jan

Ruch ludowy na Mazowszu Płockim

Notatki Płockie 9/4-30, 9-14

1964

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Płocka, okolicznych dworów i liczni młodzi chłopcy za przykładem Warszawy udali się do lasów Brwilna, Siecienia, Brudzenia, Proboszczewic, Gozdowa, Woźnik i tam czekali na dowódców.

Tymczasem wytworzyła się bardzo niepomyślna sytuacja dla działania powstańczego w powiecie płockim. Zaplanowane opanowanie Płocka w nocy z 22 na 23 stycznia nie udało się. Przewidziane siły nie nadeszły, a te które wzięły udział w napadzie były słabo uzbrojone i niezdiscyplinowane.

Chłopi zachęteni przez „Czerwonych” wszędzie gdzie zachodziła potrzeba stawali w szeregach powstańczych, jednak byli źle uzbrojeni i nie zawsze wytrzymywali przy zetknięciu się z wojskami nieprzyjacielskimi. Mimo to przy wydatnej pomocy chłopów uzbrojonych w kosy, widły i drągi Padlewski zdobył na krótko niektóre miasta Mazowsza. Małe grupy powstańców dość długo trzymały się w lasach Gozdowa, Boguszyce, Białut, Lelic i Golezyna, sprawiając dużo kłopotów wojskom carskim, przesuwanym się z Lipna różnymi drogami a m. in. przez Gozdowo, Kowalewo, Lelice, Bonisław i Proboszczewice w kierunku Bielska.

Najbardziej ruchliwy chłopski oddział pochodził z Przybyszewa Kolonii i okolicznych wiosek. Drugi podobny do niego, pod dowództwem Gadomskiego działał w okolicy Gory. Najsmutniejsze chyba to, że duża część magnaterii, zwłaszcza z Ziemi Zawkrzańskiej nie poparła Zygmunta Padlewskiego, uważając go za rewolucjonistę, dążącego do przewrótka całego dotychczasowego porządku. Mimo słabego uzbrojenia oddziały powstańcze Padlew-

skiego przeważnie składające się z chłopów, zadały wojskom carskim duże straty.

Powodzenie Padlewskiego w tej części Mazowsza spowodowało przerażenie u Rosjan i dlatego w okolicy Myszynca i nad Bugo-Narzew zaczęli ściągać większe siły. W pasie nadgranicznym pod Radzikami Padlewski został pojmany, uwięziony najpierw w Lipnie, potem w Płocku i wyrokiem sądu skazany na śmierć przez rozstrzelanie.

Chociaż Padlewski nie był płoczaninem jednak społeczeństwo płockie — jego zasługi położone w powstaniu styczniowym uczciło wzniesieniem pomnika, a Płocka Rada Narodowa dawną ulicę Płońską nazwała jego imieniem.

ZRÓDŁA

1. J. Szafarzyk — *Słowiańskie starożytności* — tom II, str. 454.
2. F. Kozłowski; — *Dzieje Mazowsza za panowania książąt* — rok 1858.
3. Jan Kowalewski — *O nazwie Mazowsza* — *Notatki Płockie* — nr 2, r. 1956.
4. T. Garczyński — *Mazowsze* — S i T rok 1954.
5. S. Lancewicz — *Dyluwizm i morfologia środkowego Połiścia*.
6. Gall — *Kronika*.
7. Edward Bogusławski — *Historia Słowian* — t I, str. 439, 496—497.
8. E. Bogusławski — *Teoria nazwisk na „awa”* — r. 1891.
9. J. I. Kraszewski — *Mastaw* — LSW, r. 1961.
10. Ludwik Krzywicki — *Spółczesność pierwotne* — 1937.
11. Znajomość Mazowsza przez autora.

LITERATURA

1. Kazimierz Tymieniecki — *Wolność kmięcia na Mazowszu w XV wieku*, — 1921 rok.
2. Władysław Bogatyński — *Walka chłopów* — rok 1955.
3. Bohdan Baranowski — *Chłopskie ruchy społeczne w naszych dziejach* — *Wiadomości Historyczne* nr 1, rok 1950.
4. Juliusz Bardach — *Wojna narodowa... WP 1956 r.*
5. A. Świętochowski — *Historia chłopów polskich*, rok 1947.
6. Joachim Lelewel — *Pamiętnik z roku 1830—1831*.
7. Stanisław Kostanecki — *Powstańczy naczelnik województwa płockiego* — *Notatki Płockie* — Rok 1963, nr 25.

Ruch ludowy na Mazowszu Płockim

Jan Kowalewski

POWSTANIE RUCHU LUDOWEGO

Długa była droga powstania politycznego ruchu ludowego. Prowadziła ona zarówno przez żywiołowe i kierowane ruchy chłopskie, przez bunty i powstania chłopskie, jak i przez udział chłopów w wojnach narodowych i powstaniach o wyzwolenie społeczno-narodowe. Często w interesie chłopów występowali pisarze, poeci, myśliciele, publicyści — w ogóle ludzie postępu. Do nich należy zaliczyć: Stanisława Staszica, Hugo Kołłątaja, Stanisława Worcela, Joachima Lelewela, Szymona Konarskiego, Piotra Ściegiennego, Marię i Bolesława Wysłouchów oraz wielu innych. Wprawdzie działalność intelektualistów polskich bezpośrednich korzyści materialnych chłopom nie dała, to jednak wpłynęła na rozwój ich świadomości, a ucisk ustroju obszarńczo-kapitałistycznego narzucał chłopom myśl zorganizowania się we własnej politycznej organizacji do walki o narodowe i społeczne wyzwolenie.

Ruch ludowy w Królestwie Polskim, a więc i na Mazowszu, chociaż powstał później i rozwijał się

w odmiennych warunkach ekonomicznych, społecznych i politycznych niż to miało miejsce w zaborze austriackim — płynął dość szerokim korytem. Złożyło się na to wiele różnych przyczyn:

1. Królestwo Polskie różniło się od zaboru austriackiego większym uprzedysponowaniem, a przez to i większym rozwojem klasy robotniczej.

2. Rozwój klasy robotniczej w Królestwie przyczynił się do powstania robotniczych partii politycznych SDKPiL i PPS. Te z kolei oddziaływały na masę chłopską.

3. Rozwój klasy robotniczej, współpraca chłopów z PPS i SDKPiL w okresie buntów i strajków w latach 1904 — 1907 wpłynęła na to, że polityczny ruch chłopski na tym terytorium był bardziej radykalny niż w zaborze austriackim.

4. W Królestwie Polskim był większy ucisk polityczny i dlatego postępowe organizacje polityczne nie mogły działać inaczej jak tylko tajnie lub prowadziły prace polityczne pod płaszczykiem związków młodzieżowych, szkół rolniczych, kółek rolniczych, ochot-

nicznych straży pożarnych, Towarzystwa Pszczelnico-Ogrodniczego i innych.

W latach 1898 — 1904 powstają w różnych ośrodkach społecznych kółka oświaty ludowej, organizowane przez uczniów seminariów nauczycielskich, nauczycieli ludowych, wychowanków szkół i kursów rolniczych.

Tak więc i w Płockiem ruch ludowy rozwija się poprzez ochotnicze straże pożarne, kasy pożyczkowe i kółka rolnicze. Prowadzą one prace polityczne, jak tajne nauczanie, kolportaż prasy i książek o treści politycznej, teatry amatorskie, zespoły śpiewacze, kursy rolnicze, kursy pszczelarskie, kółka samopomocy sąsiedzkiej.

Na tajnych zebraniach czytają chłopci prasę, jak „Głos Gromadzki”, „Polak”, a wśród młodzieży „Świt — Młodzie idą”, „Drużynę”.

Pierwszą chłopską organizacją polityczną w Królestwie Polskim był Polski Związek Ludowy założony 13 listopada 1904 roku. Przywódcami jej byli: Stefan Brzeziński, Wacław Kruszewski, Zygmunt Nowicki, Romuald Krzesimowski, Mieczysław Dąbski i inni. Choć ta pierwsza organizacja ludowa trwała krótko, to owoce jej pracy były niewspółmierne na ówczesne warunki. Oprócz inteligencji ludowej z chłopami z PZL, współpracuje wielu działaczy postępowych i uczonych, jak: Ludwik Krzywicki, Stefania Sempołowska, Helena Radlińska, Stefan Żeromski, Maria Dąbrowska, Władysław Reymont, Edward Abramowski.

W powiecie płockim i sierpeckim dobrze zapisał się w pracy społeczno-politycznej i kulturalno-oświatowej nauczyciele szkół ludowych. Pamięć o niektórych trwa nadal wśród żyjących. W środowisku wiejskim powiatu płockiego wymienia się nazwiska nauczycieli: Stanisława Wojciechowskiego ze Skorupek, Jana Majewskiego z Lelic, Edwarda Zelewskiego z Bonisławia, Antoniego Remiszewskiego z Zagot, Juliana Sobocińskiego z Cieszewa, Romualda Myślińskiego ze Słupi, Leona Dorobka z Radziwia, Władysława Witkowskiego, Hipolita Rościszewskiego, Romana Lutyńskiego z Płocka i wielu innych.

Na terenie powiatu płockiego nierzadkie były kontakty rodzin chłopskich z nauczycielstwem w pracy kulturalno-oświatowej, jak też i politycznej. Do najbardziej współpracujących należy zaliczyć rodziny: Dłużniewskich, Podolskich, Gościckich z Dłużniewka, Żaglewskich, Góreckich i Bućkowskich z Przedborza, Siedlichów, Zawadniaków ze Starożreb, Chiczewskich, Wochowskich i Tomczaków z Rogotwórska, Wiatrów z Kuchar, Chlebowskich z Ręczyna, Białoskórskich ze Stradzewa, Ezmanów z Białut, Linowskich i Gawłowskich z Bonisławia, Żółtańskich i Kamińskich z Uniejewa, Zmysłowskich z Rębowa, Korczaków z Podolszc, Mioduskich z Białkowa.

Dzięki współpracy nauczycieli i rodziców organizowano kółka rolnicze, kursy ogrodnicze, spółdzielnie spożywców, mleczarnie, uniwersytety ludowe, szkoły, ochronki. Walczono o polskość szkół, a nawet tworzone własne oddziały zbrojne do walki z carską żandarmerią.

Ludowcy popierali strajki, które w latach 1905—1906 zorganizowali robotnicy rolni przeciw wyzyskowi dworów.

Chłopi-ludowcy występowali w sprawie spolszczenia szkół, wprowadzenia języka polskiego do sądów i innych urzędów, odmawiali płacenia podatków, dawania rekruta. Mimo aresztowań i kar brali udział bezpośrednio lub za pośrednictwem uczących się dzieci w organizowaniu strajków szkolnych.

Skoro zaczęło się ukazywać „Zaranie” (1907) ludowcy płoccy poczęli się skupiać wokół tego pisma, a młodzież ze szkół rolniczych ogromadzała się wokół „Świt — Młodzie idą”. W latach poprzedzających pierwszą wojnę światową i w czasie wojny młodzież i ludowcy płoccy licznie zasilali szeregi POW.

Przywódcą ruchu ludowego na powiat płocki, sierpecki, lipnowski i rypiński był adwokat Ignacy Gratkowski z Rypina, a po usamodzielnieniu się powiatu płockiego, stanowisko polityczne w ruchu ludowym objął w tym powiecie Roman Lutyński. Oprócz ruchu zaraniarskiego (późniejsze „Wyzwolenie”) na ziemi dobrzyńskiej i zachodniej części Mazowsza północnego głównie w latach 1912—1915 rozwijał swoją działalność ruch chłopski występujący bardzo często pod nazwą „Związek chłopski”, który utrzymywał żywy kontakt z Kruszyńkiem, jak i z innymi szkołami rolniczymi na ziemiach b. Królestwa Polskiego. Wydawał gazetę „Chłopska Sprawa”, kolportowaną wraz z „Zaraniem”. Ze „Związkiem Chłopskim” współpracowali Edward Abramowski, Stefan Żeromski, Rafał Radziwiłłowicz, Helena Radlińska, Zofia Daszyńska-Golińska, Władysława Wejchert-Szymanowska i Aleksander Zawadzki (ojciec Prokop).

Oprócz „Chłopskiej Sprawy” na teren ziemi dobrzyńskiej i płockiej kolportowane były inne czasopisma chłopskie „Polska”, „Lud i Wolności”, „Lud Polski”, a w 1915 roku w rocznicę Raclawic ukazała się w Płocku broszura pt. „W rocznicę Raclawic” firmowana przez tenże „Związek Chłopski”.

Mniej więcej w tym samym czasie na ziemi dobrzyńskiej i w zachodniej części powiatu płockiego w okolicy Bądkowa Kościelnego została zorganizowana przez Zenona Chmielewskiego i Jana Kamińskiego Partia Ludowa, która niedługo istniała, gdyż weszła razem ze Związkiem Chłopskim i innymi stronnictwami ludowymi do „Zjednoczenia Ludowego”.

W czasie pierwszej wojny światowej nie obejmowała ona całego powiatu płockiego, lecz występowała wysepkami, w zwartych grupach w okolicy Brudzenia, Giżyna, Kobylnik, Lelic, Łubek, Miszewa, Rogotwórska, Rębowa i Dobrej. Wśród działaczy politycznych „Wyzwolenia” przez dłuższy czas w powiecie płockim widzimy Romana Lutyńskiego z Płocka, Lucjana Dłużniewskiego z Dłużniewka, Tomczaka z Rogotwórska, później Józefa Białoskórskiego i Adama Gawłowskiego z Bonisławia oraz

wielu nauczycieli ludowych, jak Juliana Sobocińskiego i Stefana Wójcika.

PSL „Wyzwolenie” wspólnie z PPS i opartymi przez nią radami robotniczymi walczyło o utrzymanie rządu ludowego w Lublinie. W dniu 17.XI.1918 roku zorganizowały one pochód manifestacyjny, by podkreślić, że chcą budować nową Polskę, Polskę ludu pracującego miast i wsi i bronić rządu robotników i chłopów. 21 stycznia 1919 roku po ustąpieniu rządu lubelskiego, zorganizowany został strajk protestacyjny. Chłopi powstrzymali się od przyjazdu na targi do Płocka, kupcy zamknęli sklepy. W miasteczku Bielsk koło Płocka w dniu 27 listopada 1918 roku została wybrana gminna rada robotniczo-włościańska, która podjęła uchwałę żądającą od powiatowej rady w Płocku usunięcia dziedzica Dziewanowskiego jako komisarza urzędującego w Płocku i nie podporządkowania się policji przysłanej do Bielska przez tegoż komisarza.

We wszystkich dworach, w których służba była nadmiernie wykorzystywana doszło do strajków rolnych, a nawet buntów chłopskich. Szczególnie jaskrawo wystąpiło to w gminach Bielsk — Bodzanów — Drobin — Lelice — Wyszogród.

Wystąpienia robotników rolnych miały swoje źródło w bardzo ciężkich warunkach bytowania. Sytuację pogarszała wzrastająca z dnia na dzień drożyzna. Już w listopadzie 1918 roku robotnicy przedstawili swoje położenie przed radą robotniczą w Płocku. Obszarnicy nie zgodzili się na żądania robotników i nie chcieli nawet z nimi pertraktować. Na wiecu w dniu 22 grudnia 1918 roku robotnicy rolni podjęli uchwałę żądającą od obszarników wypłacenia na rodzinę świątecznego dodatku po 200 marek, 5 kg mąki, 2 kg mięsa. Obszarnicy i na to nie zgodzili się. Wtedy służba dworska zapowiedziała strajki we wszystkich dworach. Miały one bardzo różny przebieg.

W celu uspokojenia strajkujących obszarnicy zażądali od komendy placu w Płocku pomocy. Na pacyfikację robotników rolnych wysłano jeden szwadron IV pułku ułanów. Na szczególną uwagę zasługuje postępowanie ułanów w Kozłowie, Nagórkach, Setropiu, Drobinie, Chudzynie i Majkach. Wiele osób zostało pobitych. Postępowanie ułanów spowodowało wielki bunt wśród służby okolicznych dworów nie tylko powiatu płockiego, ale i w powiecie sierpeckim. Na domiar rozeszła się wieść po całej okolicy, że do Kozłowa przyjechało dużo ułanów, którzy biją chłopów i zmuszają ich do odrabiania pańszczyzny. Chłopi tego już nie wytrzymali. Uzbrojeni w kosy, widły, fuzje i karabiny postanowili zebrać się w Bielsku i Drobinie i stamtąd pod dowództwem nauczyciela z Łęga uderzyć na Kozłowo. Ułani byli zaskoczeni. Wywiązała się walka trwająca kilka godzin. Nie wiadomo, jak zakończyła by się ta bitwa, gdyby nie karabin maszynowy, który zdecydował o zwycięstwie uła-

nów. W boju zginęło 5 chłopów, 3 zostało ciężko rannych.

Walka w Kozłowie nie przeszła bez echa. Wzburzenie ludu było wielkie. Masy chłopów zebrały się w Płocku i chciały uderzyć na koszary wojskowe, jedynie płocka rada robotnicza wstrzymała wzburzonych chłopów. Sytuacja była bardzo napięta jeszcze w pierwszej dekadzie stycznia 1919 roku.

Wypadki kozłowskie wcale nie przstraszyły robotników folwarcznych — przeciwnie jeszcze ich bardziej zahartowały. Nie mało kłopotu mieli obszarnicy z Antonim Krzyżanowskim nauczycielem szkoły podstawowej w Gromicach, a „Głos Ojczyzny” z 11.I.1919 r. napisał: „Nauczyciel naszej szkoły, pan Krzyżanowski, zajmuje się agitacją po folwarkach, siejąc ziarno nienawiści między robotnikami a gospodarzami i właścicielami ziemskimi”; natomiast wśród robotników rolnych, biedoty wiejskiej i postępowych chłopów cieszył się wielkim zaufaniem. W jego mieszkaniu zawsze było pełno ludzi różnego wieku. Wszyscy o coś pytali, radzili, prosili pomocy. Antoni Krzyżanowski wszystkich załatwiał ku zadowoleniu zainteresowanych. Był przewodniczącym rady robotniczo-chłopskiej w Bodzanowie, współpracując blisko z Budkiem, działaczem PPS. Za swe oddanie pracy z ludźmi, za walkę nad poprawą ich bytu był często niepokojony przez policję i wreszcie w październiku 1920 r. decyzją sądu w Płocku skazany na rok więzienia za zbrojne najście na starostwo w dniu 19.V.1919 r. Za kaucją został zwolniony, przeniósł się do Warszawy.

Pod koniec pierwszej wojny światowej w powiecie płockim działało i Polskie Stronnictwo Ludowe „Piaś”. Przedstawicielami tego kierunku byli: Antoni Zaleski, Kazimierz Churski (przeszedł do PPS), Franciszek Sobótka i Franciszek Olczak. Nie mając większego poparcia w masach „Piaś” współpracował z PSL „Wyzwoleniem”. Nawet do wyborów do Sejmu w powiecie płockim i okręgu wyborczym wystąpił z „Wyzwoleniem” pod wspólną nazwą Polskie Stronnictwo Ludowe.

Kierunek wyborczy ustaliło PSL „Wyzwolenie”. Głównym hasłem wyborczym było: radykalna reforma rolna. Lista wyborcza została oznaczona nr 1 z następującymi nazwiskami kandydatów: 1. Władysław Wakar, 2. Wacław Gawski, 3. Henryk Antkowski, 4. Leopold Ciesielski, 5. Józef Kępiński, 6. Salomea Fabierkiewicz, 7. Antoni Chmielewski, 8. Piotr Zaleski, 9. Jan Sierpiński, 10. Jan Kupniewski, 11. Antoni Wujek. Na listę PSL nr 1 padły 7952 głosy, to jest o 3450 mniej, niż w rozrachunku na jednego posła wypadało.

W następnych wyborach do Sejmu odbytych w 1923 r. z listy nr 3 „Wyzwolenia” wybrany został Juliusz Poniatowski z Warszawy, a w wyborach w 1925 r. z listy „Wyzwolenia” wyszedł Józef Białoski, rolnik z Bonistawa, pow. płockiego.

PSL „Piaś” od chwili swego powstania zawsze grawitował w kierunku endecji.

W dniu 10.XII.1930 r. kluby Stronnictwa Chłopskiego „Piaś” i „Wyzwolenie” połączyły się w jeden klub parlamentarny posłów i senatorów chłopskich. Dnia 15 maja 1931 r. na zwołanym do Warszawy

Kongresie Zjednoczeniowym nastąpiło zjednoczenie ruchu ludowego w Polsce. Na tym Kongresie zapadła uchwała, aby Zielone Święta obchodzić jako dzień „Święta Ludowego”. Symbolem ludowym był kolor zielony, a oznaką czterolistna koniczyna. W dniu 14 lipca 1935 r. odbył się w Warszawie Nadzwyczajny Kongres Stronnictw Ludowych bojkotujący wybory. W dniu 8 sierpnia 1935 r. prasa opublikowała wystąpienie ze Stronnictwa Ludowego 17 posłów. W tej liczbie był również **Józef Białoskórski z Bonisławia, powiatu płockiego, długoletni działacz i poseł na Sejm R. P. z „Wyzwolenia”.**

Działalność Stronnictwa Ludowego wprowadził w powiecie płockim na nowe tory Julian Wieczorek. Przybył on z Kryska, pow. płockiego. Pracował najpierw jako powiatowy inżynier w Stronnictwie Ludowym w Płocku, później jako sekretarz, a następnie jako prezes ZP SL. Przez cały okres swej pracy w stronnictwie wyjaśniał chłopom przyczyny ich nędzy i organizuje ich do walki z wyzyskiem, do strajku przeciwko nadmiernym opłatom rogatkowym.

Na Kongresie Stronnictwa występował z żądaniem wywłaszczenia obszarników i przekazania użytkowanej przez nich ziemi chłopom. Wieczorek nie ograniczał się wyłącznie do wsi, bardzo często przemawiał do robotników w mieście, pokazując w ten sposób, że chłopci zjednoczeni w sojuszu z robotnikami będą zdolni obalić rządy sanacyjno-kapitalistyczne. We wszystkich wystąpieniach sekunduje Wieczorkowi działacz ludowy F. Majdak. Wielkie zasługi włożył Wieczorek w organizowaniu chłopów do strajków za co został aresztowany i skazany na półtora roku więzienia. W walce o sojusz robotniczo-chłopski zbliżył chłopów do ideologii marksistowsko-leninowskiej, a następnie organizował ich wspólnie z robotnikami do wspólnej walki o Polskę Ludową. Razem z Orlińskim, Wolskim, Majdakiem i wieloma radykalnymi ludowcami stworzył w ziemi płockiej radykalną organizację „Młot i sierp” do walki z hitlerowskim najeźdźcą.

Żyjący chłopci dziś jeszcze stwierdzają, że najlepszymi kołami Stronnictwa Ludowego w powiecie płockim były wiejskie koła w Bonisławiu, Bombalicach, Bodzanowie, Bromierzu, Ciachcinie, Czerniewie, Kucharach, Lubkach, Jaroszewie, Mikołajewie, Orszymowie, Tłubicach, Siecieniu i Starożrebach.

STRONNICTWO LUDOWE W PŁOCKU W CZASIE OD 30.I DO 30.IX.1945 R.

30 stycznia 1945 r. z inicjatywy pełnomocnika rządu do spraw reformy rolnej i szkolnictwa rolniczego, ludowca Bolesława Pyszko, odbyło się pierwsze, po okupacji hitlerowskiej, posiedzenie organizacyjne Zarządu Powiatowego Stronnictwa Ludowego w Płocku, na którym powołano tymczasowe kierownictwo ZP SL w osobach: Antoni Zalewski z Cekanowa, Tomasz Korczak z Imielnicy, Ignacy Figiel z Maszewa, Józef Witkowski z Płocka.

Nowo powołane tymczasowe kierownictwo ZP SL w Płocku opracowało i rozesłało do chłopów, byłych członków i sympatyków Stronnictwa Ludowego, odezwę w sprawie wybrania delegatów na zjazd, wyznaczony na 18 lutego 1945 r.

Odezwa została przyjęta przez chłopów z radością. W dniu 18 lutego 1945 r. ze wszystkich stron powiatu płockiego przyjeżdżali chłopcy w uroczystym nastroju, na wozach przybranych biało-czerwonymi i zielonymi chorągiewkami. Delegatów i gości przyjechało ponad pięć tysięcy. I nic dziwnego, że nie mogli pomieścić się w sali kina, w którym odbywał się zjazd. Przyjechali byli żołnierze BCH z oddziału „Skrwa” i podokręgu „Wkra”, delegacja z Kuchar koło Drobin (była siedziba oddziału BCH „Drobin” przybyła ze swym przedwojennym sztandarem).

Na zjeździe wybrano Zarząd Powiatowy SL w osobach:

1. prezes — **Tomasz Korczak** z Imielnicy;
2. wiceprezes — **Antoni Zalewski** z Cekanowa;
3. sekretarz — **Józef Witkowski** z Płocka;
4. skarbnik — **Czesław Staszewski** z Sikorza;
5. kierownik sekretariatu — **Ignacy Figiel** z Maszewa;
6. członek zarządu — **Franciszek Maszenda** z Czerniewa.

Współpraca pomiędzy SL, PPR, PPS i SP układała się dobrze.

W marcu 1945 roku w wyniku porozumienia SL, PPR i PPS został powołany Zarząd Samopomocy Chłopskiej na powiat płocki w osobach: prezes Feliks Majdak z Płocka; wiceprezes — Szlagatis; sekretarz — Ignacy Figiel z Maszewa.

W kwietniu 1945 r. wszyscy pozostali żołnierze BCH wstąpili w szeregi Stronnictwa Ludowego w pow. płockim.

ZMIANY W RUCHU LUDOWYM NA TERENIE MIASTA PŁOCKA I POWIATU PŁOCKIEGO

Latem 1945 r. naturalny rozwój SL w Płocku zostaje jednakże zakłócony. Do kraju powraca Stanisław Mikołajczyk, przedstawiciel obozu londyńskiego. Wchodzi on w skład Rządu Jedności Narodowej, a wspólnie z b. Kierownictwem „Rocha” i b. Komendą Główną BCH, nawiązując do agrarystycznych tradycji przedwojennego SL, głoszących separatyzm i solidaryzm chłopski, tworzy Polskie Stronnictwo Ludowe. PSL, prowadząc politykę ugodowości w stosunku do prawicy polskiej, popada w konflikt ze stronnictwami bloku demokratycznego (PPR, PPS, SL, SD), niemniej wywiera jednak wpływ na masy chłopskie, bowiem w jego szeregach znalazła się poważna grupa znanych działaczy przedwojennego SL i „Wici”.

Sytuacja ta rzutuje i na płocką organizację SL.

W dniu 30 września 1945 roku na zebraniu zarządu powiatowego Stronnictwa Ludowego, poszerzonego o prezesów i delegatów kół z powiatu płockiego większością głosów podjęto uchwałę o następującej treści: „Stronnictwo Ludowe w Płocku przekształca się na Polskie Stronnictwo Ludowe w Płocku”.

W tym stanie rzeczy zespół ludowców, którzy jeszcze w czasie okupacji wypowiedzieli się za kierunkiem polityki stworzonej przez lewicę SL „Wola Ludu” na historycznym zjeździe w dniu 21 lutego 1944 roku w odpowiedzi na nieprzemyślaną uchwałę wrześniową zawiązali komitet organizacyjny mający na celu przywrócenie Stronnictwu Ludowemu w pow. płockim oblicza politycznego zgodnego z nową rzeczywistością i z właściwym nurtem radykalizmu chłopskiego. Do komitetu weszli **Mieczysław Błażejowski**, **Izydor Głombek** i **Stanisław Gołębiowski**. Z czasem komitet został rozszerzony o kilkanaście nowych osób głównie z powiatu. Powstawały również gminne komitety. Gdy grunt został należycie przygotowany — Komitet zwołał na dzień 6 stycznia 1946 r. II Zjazd Powiatowy Stronnictwa Ludowego. Na zjeździe zostały wybrane nowe władze stronnictwa w osobach: prezes — **Chlebowski**, członkowie prezydium: **Mieczysław Błażejowski** z Płocka, **Izydor Głombek** z Płocka i **Stanisław Gołębiowski** ze Starożreb.

Z chwilą wzmocnienia szerszej działalności przez Stronnictwo Ludowe — zaszły zmiany i w samorządzie gospodarczym na wsi, w Samopomocy Chłopskiej na szczeblu powiatu. Nowy zarząd „Samopomocy Chłopskiej” przedstawiał się następująco: prezes — Błażejowski Mieczysław z Płocka, wiceprezes — Majdak Feliks z Płocka, członkowie zarządu: Dobieszek Ryszard z Płocka, Antoni Zalewski i Ignacy Figiel.

Tak więc na terenie powiatu płockiego podobnie jak w całym kraju powstały dwa ugrupowania chłopskie:

1. Stronnictwo Ludowe jako spadkobierca SL „Wola Ludu” opierające swą działalność na programie Krajowej Rady Narodowej oraz na współpracy z PPR i stronnictwa bloku demokratycznego.
2. Polskie Stronnictwo Ludowe.

Mikołajczyk i jego najbliżsi adherenci prowadzą podwójną grę. Rzekomo, opierając się na radykalnych tradycjach ruchu ludowego, usiłują powstrzymać proces dokonywających się rewolucyjnych przemian w Polsce ludowej. Kwestionują nawet dekret o reformie rolnej — tłumacząc to tym, że w tej materii powinna być podjęta uchwała przez organa ustawodawcze, a więc przez wybrany w wyborach powszechnych Sejm.

Gra ta zostaje zdemaskowana przez PPR i SL. Co światlejsi chłopci opuszczają szeregi PSL i wchodzą do SL.

Również i w samym kierownictwie na szcze-

blu centralnym, wojewódzkim i powiatowym następuje rozkład PSL.

W połowie 1946 r. od PSL odrywa się grupa działaczy, tworząc nową organizację „PSL — Nowe Wyzwolenie”. Na czele tej organizacji w pow. płockim staje adwokat **Roman Lutyński**. „PSL — Nowe Wyzwolenie” łączy się wkrótce z SL.

Najpoważniejszy jednak cios mikołajczykowskiemu PSL zadaje „Lewica - PSL”. W krótkim czasie do „lewicy” PSL na terenie pow. płockiego przechodzą wszyscy peeslowscy.

Atmosfera w ruchu zostaje oczyszczona. Kierownictwo „Lewicy PSL”, a później odrodzonego PSL — po przeprowadzeniu weryfikacji w szeregach dawnego PSL i szerokiej akcji uświadamiającej, stojąc na gruncie demokracji ludowej i na platformie sojuszu robotniczo - chłopskiego i współpracy z blokiem stronnictw demokratycznych pod przewodnictwem klasy robotniczej i jej partii — doprowadza do porozumienia z SL.

Porozumienie to znalazło swój konkretny wyraz. W dniu 27 listopada 1949 r. odbywa się wspólny Kongres SL i odrodzonego PSL. Na tym kongresie zostaje powołane, działające do obecnej chwili Zjednoczone Stronnictwo Ludowe.

ORGANIZACJE MŁODZIEŻOWE

Zupełnie inaczej przedstawiała się sprawa młodzieżowa w powiecie płockim. Młodzież miasta Płocka i powiatu płockiego skupiła się w czterech różnych organizacjach w takich jak: Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”, (ZMW — RP „Wici”), Związek Walki Młodych (ZWM), Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych (OMTUR) i Związek Młodzieży Demokratycznej (ZMD). OMTUR posiadała długoletnią tradycję wśród robotników głównie w mieście Płocku, natomiast Związek Młodzieży Wiejskiej, „Wici” — wywierał poważny wpływ wychowawczy na młodzież wiejską w powiecie płockim ZMW i ZMD były organizacjami nowymi typu współczesnego i nie ograniczały swej działalności jedynie do miasta lub wsi, lecz wchodziły w każde środowisko — zdobywając zwolenników.

Choć każda z wymienionych organizacji młodzieżowych miała własny program, własne metody pracy i własną drogę prowadzącą do budowy ustroju Polski — nie dochodziło między nimi do jakichś poważniejszych zakłóceń lub zgrzytów.

W mieście Płocku we wszystkich szkołach średnich ogólnokształcących były koła ZMW „Wici” obejmujące 650 osób (uczennic i uczniów). Na wsi każda większa wieś posiadała własne koło „Wici”. Na dzień 31 grudnia 1945 r. we wszystkich kołach powiatu płockiego było 1850 członków. Niektóre koła liczyły powyżej 100 członków. Najliczniejsze koła

wiciowe na wsi pow. plockiego znajdowały się w Białej, Cekanowie, Cieszowie, Drobinie, Maszewie, Leszczynie Łętowie, Łubkach, Rembowie, Rogozinie, Rudowie, Juryszewie, w Starożrebach. Wszystkie one prowadziły różne formy pracy kulturalno-oświatowej, gospodarczej i politycznej.

Do najważniejszych należy zaliczyć: czytelnictwo prasy i książek, chóry i teatry amatorskie, sport i turystykę, przysposobienie rolnicze, polityczne pogadanki dyskusyjne wygłaszane przez prelegentów z Plocka na tematy związane z budową Polski Ludowej.

Ze względu na duże zniszczenia powojenne w Plocku i powiecie — młodzież wiciowa wspólnie z innymi organizacjami młodzieżowymi lub ze starszym społeczeństwem brała czynny udział w usuwaniu gruzów, zasypywaniu okopów, rowów strzeleckich i przeciwczołgowych, w budowie lub reperacji mostów, dróg i w pomocy sąsiedzkiej przy odbudowywaniu zagrod. Wicjarze i wiciarki sami lub wspólnie z bratnimi organizacjami uporzędkowywali groby poległych żołnierzy i partyzantów na wszystkich cmentarzach w miastach i powiecie.

Duże zasługi w rozwoju ruchu młodzieżowego w mieście Plocku i powiecie plockim położyli: **Bolesław Pyszko** z Cekanowa, **Tadeusz Kowalewski** z Plocka, **Helena Sierkowska** z Cieszewa, **Jan Kowalewski** z Plocka, **Teodozja Synowiec** z Drobin, **Ewa Zawadzka** z Plocka, **Franciszek Zieliński** z Rogozina, **Tadeusz Korpoliński** z Plocka, **Henryk Cybulski** z Podolszyc, **Antoni Kowalewski** z Białej, **Józef Koper** z Plocka, **Sadowski** z Leszczyna, **Antoni Kozłowski** z Rudowa, **Edward Piekut** z Rembowa, **Stanisław Fiołek** z Łubek, **Wincenty Ręklewski** z Miszewa, **Włodzimierz Kolasiński** z Plocka, **Józef Misiak** z Maszewa.

„Jedność Mazowiecka” z dnia 16. IV. 1948 roku na stronie 3 pisze: „Ostatnio (dnia 11 kwietnia 1948 r. dopisek autora) w sali powiatowego Zw. Samopomocy Chłopskiej odbył się walny zjazd Pow. Zw. Młodz. Wiejskiej „Wici” z powiatu plockiego. Przy stole przewodniczącym zasiadli: **Józef Ozga Michalski** — przedstawiciel Zarządu Głównego ZMW „Wici”, **Mieczysław Lipiec** — przedstawiciel wojew. zarządu ZMW „Wici”, **Jan Kowalewski** opiekun Koła Sąsiedzkiego „Wici”, **Tadeusz Rakowski** — prezes Pow. Zw. „Wici”, **Bolesław Pyszko** — wiceprezes Zw. Pow. oraz **Henryk Cybulski** II wiceprezes Pow. Zw. „Wici”.

Zebrań przewodniczył Jan Kowalewski. Bratnie organizacje reprezentowane były przez Tymińskiego

(ZMW), Brzezińskiego (OMTUR), Obrębskiego (ZMD). Po wyczerpaniu punktów porządku dziennego o charakterze sprawozdawczym zebrani powołali nowy zarząd. Do zarządu weszli: prezes Tadeusz Rakowski, I wiceprezes Pyszko Bolesław, II wiceprezes Zawadzka Ewa, skarbnik Cybulski Henryk, członkowie zarządu: Kowalewski Tadeusz, Korpoliński Tadeusz, Skierkowska Halina, Zieliński Franciszek. Kierownicy sekcji: kulturalno-oświatowa — Kowalewski Jan.

Zjazd zakończono rezolucją: — „Walny Zjazd po zbadaniu sytuacji na odcinku młodzieżowym stwierdza, że nastąpiło dalsze pogłębienie współpracy między organizacjami „Wici”, ZMW, OMTUR i „ZMW”. W toku odbywanych wspólnych zebrań i dyskusji ustaliliśmy wspólne cele i wspólne zadania, które nas łączą. Wynikiem tego jest „Służba Polsce”, w której szeregi garnie się młodzież chłopska i robotnicza. Z okresu współpracy wступujemy na wyższy szczebel rozwoju ruchu młodzieżowego w Polsce, wступujemy na drogę budowy jedności organicznej młodego pokolenia Polski”.

Przytoczony przez „Jedność Mazowiecką” Powiatowy Zjazd ZMW RP — „Wici” był ostatnim Zjazdem powiatowym tej organizacji. Od tej pory rozpoczęły się przygotowania na wszystkich szczeblach organizacji młodzieżowych do zjednoczenia się w jedną organizację młodzieżową. Po wykonaniu tego zadania w dniu 20 lipca 1948 r. na kongresie zjednoczeniowym we Wrocławiu istniejące do tego czasu cztery organizacje młodzieżowe (ZMW RP „Wici” — ZMW — OMTUR i ZMD) zjednoczyły się w jedną organizację pracującą młodzieży miejskiej i wiejskiej „Związek Młodzieży Polskiej”.

LITERATURA

- Stanisław Szczołka — *Z dziejów chłopów polskich*, LSW — 1951 r.
S. J. Brzeziński — *Polski Związek Ludowy*, LSW — 1957 r.
Czesław Wyczech — *60 lat ruchu ludowego*, LSW — 1957 r.
Tadeusz Rek — *Ruch ludowy w Polsce*, WL — 1947 r.
Władysław Kuszyk — *Wrzenie rewolucyjne na wsi polskiej w latach 1917—1919*, LSW — 1957 r.

Pod sztandarem ZSL

Po połączeniu SL z odrodzonym PSL plocka organizacja ZSL liczyła ponad 4000 członków. Była więc to organizacja liczebnie silna, zdolna wywierać duży wpływ na terenie swego działania. Tak jednak się nie stało.

Złożyło się na to kilka przyczyn, które — ze względu na brak dokumentacji z tego okresu — możemy jedynie naświetlić ogólnie.

Po pierwsze po połączeniu ZSL nie było jednolite. Nastąpił okres uzasadnionej weryfikacji, w którym jednak popełniono wiele błędów, krzywdzących znanych działaczy ruchu ludowego. Lecz i nie to było najważniej-

szą przyczyną kurczenia się i szeregów, i wpływów ZSL w plockim środowisku wiejskim.

Pierwsze lata działalności ZSL przypadły na tak zwany obecnie, po październiku 1956 r., okres „błędów i wypaczeń”.

Wadliwa polityka rolna, wyrażająca się w odgórnym, administracyjnym przekształcaniu ustroju rolnego, częstokroć w przymusowej kolektywizacji wsi; dopatrywanie się w każdym rolniku gospodarującym lepiej i na większym areale — „kułaka”; rozniesienie sztucznie walki klasowej i upatrywanie niemal że w każdym gospodarzu, który wzbierał się przystąpienia do spółdzielni produk-